

موضوع: لوک گیت، لوک گیتاں

دیاں قسماں تے لوک گیتاں دے
ذریعے پنجابی ثقافت دا اظہار

start with the introduction of the question.

لوک گیت تے قطف قسماں

لوک گیت کسی علاقے دی معاشرت تے سماجی
معلومات دا ذریعہ ہوندا ہے۔ ایہناں توں ساڈے
سچا تے عام ورثہ دے داہتہ گدا لے۔
ایہہ گیت کسی اک شاعر یا تخلیق کار دی تخلیق نہیں
ہوندے سکوں ساری لوکاں دی ساجھی تخلیق ہوندے
نہیں۔

• اختر شمار دے بقول

”اوہ گیت جیڑے صدیاں توں سینہ بہ سینہ لوکاں
دے دلاں وچ وسدے نہیں تے کسے اک مصنف
دی تخلیق ہی بجائے ساری لوکاں دا تخلیقی عمل
قرار دے جاندا ہے۔ ایہناں گیتاں توں لوک
گیت آکھیا جاندا ہے۔“

لوک گیتاں دا کھلا رہ

لوک گیت دنیا دی ہر زبان، ہر قوم تے ہر قبیلے تے
ہر علاقے وچ گائے سدے جاندا ہے۔ ایہہ گیت
ساڈے کول ہر طرح دے سہارے توں بچیر سینہ
بہ سینہ تے نسل در نسل منتقل ہوندے آ رہے ہیں۔
جے ایہناں توں گیتاں دا عہد متعین کرنا سوچو تے
نا ممکن کم لے۔

لوک گیتاں دا پھاندا ہے۔ کسے علاقے دے لوک
گیت اپنی رہتل بہتلی تے فوسوں دے عکاس

ہوندے ہیں۔ لوگ گیتاں لائیں اس میں نہ صرف
علاقائی جغرافیوں آگاہیوں کے آن سلوں لوگ
دی سوچ، مزاج، رسوم و رواج کے نفسیات وی
امیٹاں لوگ گیتاں لائیں سبھی طرح مدد ملدی
اے۔

بقول پروفیسر عبدالجبار شاہ
لوگ گیتاں کسے زبان کے تہذیب دے ماضی
تے چھوڑ لوں ویلے دا اک اچھا شیشا
جس وچ اوں علاقے دی ریت، سوچ
جذیبیاں دی سہی تے اٹھتی تھو لہر نظر آوندی لے
لوگ گیتاں کیوں جے شیشہ ہوندے ہیں تے معاشرے
دی ریت، ریت، سہی اعلیٰ وکھانڈے ہیں ایسے
پاروں سالوں ریگستان علاقے دے گیتاں
سحر اوں، جھلراں، ریت دے ٹیلیاں تے نخلستان
دا ذکر ملدا لے۔ دریا تے سمندر دے کنارے وچ
والیاں قوماں دے لوگ گیتاں دریا، لہراں، طوفاناں،
پہڑیاں، پتھر تے چيوواں دی دس پانڈے ہیں۔
جڈے پہاڑی علاقے دے لوگ گیتاں علاقائی مناسبت
پاروں تے مزاج دے حوالے نال نسبتاً سہی تے
خشک ہوندے ہیں۔ پنجاب دا علاقہ سحر اوں،
دریاواں پہاڑاں تے میداناں تے مشتمل اے ایسے
لہی پنجابی لوگ گیتاں وچ سارے ای رنگ نظر
آندے ہیں۔

لوگ گیتاں دی زبان چيووے لوگ گیتاں عام
لوگ دے گیتاں ہوندے ہیں اے ای لوگ

گیتاں دی زبان وی عام لوکاں دی زبان ہوندی
اے۔ اہمیتاں وچ سدھے سادھے الفاظ تے مہم
جذبیاں لوں عام اہم لہجے وچ بیان کردتا جاندا
اے۔ ہر علاقے دے لوک گیت اپنی زبان تے
مخصوص علاقائی لہجے دی نمائندگی کردے نیں۔
لوک گیتاں دے تلماری:-

لوک گیتاں دے باقاعدہ تلماری یاں شاعر نہیں
ہوندے۔ لہجہ اوہ کو مل جذبے تے خیالات
ہوندے نیں جیہڑے لوکاں دے موہنوں نقل
کے اکھراں داروپ دھار لیندے رہیں۔ لوک
گیتاں دی تخلیق شعوری کوشش دا نتیجہ نہیں
سگوں ہنڈے ودے، پلپیتاں دے تجربہ کار لوکاں
تے سپانیاں دی سپانپ دامونہ پولدا نموت
ہوندے نیں۔

لوک گیتاں دیاں قسماں

پنجاب دے لوک گیتاں دی تعداد کافی زیادہ
اے کیوں جے ہنڈے دے جنھن توں لے کے مرن
تیکر دے گیت موجود نیں۔ یعنی لوری توں
لے کے ویل تیکر دے مختلف لوک گیتاں نے
پنجابی لوک ادب وچ رنگارنگی کھاری ہوئی اے۔
کچھ اہم لوک گیت لوری، یولیاں، ماہیا، ڈھولا،
ٹیپ، تقال، جھمّر، ستمی، گدھا، بسٹھنیاں، دوڑا
تے گھوڑیاں دیکرہ دا مختصر و مہر وادرج قتل اے۔
لوری:-

مامتا دا جذبہ دنیاوی ہر قوم تے ملک وچ ساٹھا

اے۔ لوری لوک گیت ایسے جڈے نال منسوب
اے۔ لوری لوک گیت نکی عمر دے بالان لوں پہلان،
چپ کران تے سوان واسطے گایا جاندا اے۔ اڈی پڈ
بال توں معان واسطے وی مان ولوں ایہہ گیت گایا
جاندا اے۔

بقول اختر شہار:

چچے دی ماں، بھین پانانی، دادی گود وچ
لے کے تگے ہال لوں سوان تے پھر چان لسی چھوڑی
ہتھال نال تقا پڑی مار کے گیت گاؤندی اے،
لوری پہلا نڈا اے۔

لوری گیت وچ جو موٹو عاں دی رنگارنگی پائی
جاندی اے۔ عذہ بی رنگ وچ رنگ لوری دا
مزلہ دیکھو:

اللہ توں والی توں
دیتا ای تے پالی توں

اکھڑ بھڑ باوے دا باوا نک لیاوے گا
باوی بہہ تے پھٹے گی ماں پوتیاں وٹے گی
پاوی من پقاوے گی باوا بیٹھا کھاوے گا
کا کا کھڑ بھڑ سے گا

بولیاں :-

پنجاب دی سرزمین سد اسپان دی دکھرتی اے
لوک گیت ایس سپان دیاں رنگ بزنلیاں و مہیاں
نیں جینیاں دی جگ دمک صدیاں پینن مگروں
انج وی نوئل لزوی اے۔ بولی لوک گیت ہی

ایہناں وچوں اک اے۔ لولی اک مصرعے د گیت
اے جیہڑا پڑا زور دار تے مقبول گیت اے۔ لولی
واحد تے بولیاں جمع اے۔ لولی د القلی مطلب
اے گل بات، قول، آکھی گل پیر اصطلاح و سچ
ایہدے توں مراد اوہ مصرعے اے یا او یک مصرعی
نظم اے جیہدے و سچ ہن بیاں دا پڑے موجود
ہو وے۔ بتتر دے اعتبار نال لولی مختصر تران لوک
گیت اے۔ بولیاں گھرن والے عام لڑے گھبرو
جوان ہونڈے نہیں پیر ایہدا انہم مطلب نہیں پئی
ایہدے و سچ صرف گھبرو وال دی لڑیاں لغاری
ہو وے بلکہ بولیاں و سچ ہر طرح دے موضوعات
پیا تے جاسکدے ہیں۔

مختلف رنگاں دیاں بولیاں دے تھو تے ویکھو:
تین رنگ نہیں بھلدے ماہی، حسن، جوانی
جگہ چھوڑ دیا، پنڈی پنپائیت ٹٹ گئی
آفت لگدے کراں لوں موٹی، حقوں میرا ویر لنگدا
اللہ ہودا آوازہ آوے، کلی نی فقیر دی وچوں
اسیں لائیاں تے ہنیر کھیڑا آیا، توں ہی تے ربا یار رکھیا
رانا ماہیا۔

پنجابی و سچ ماہیا توں مراد ایسا لوک گیت اے جیہدے
و سچ سوانی ولوں عشقیہ جذبات دا اظہار کیتا گیا
ہو وے۔ پنجابی و سچ ماہی د لفظ عام ورتہا چاندا
اے جیہڑا فارسی زبان دے لفظ "ماہ" توں نکلیا
اے۔ لفظ ماہی د مطلب "چندوراگا" اے۔
بتتر دے اعتبار نال ایہہ ٹیڈے مصرعے دی خوبصورت

نظم ہونڈی اے پھیل ادھا مصرع عام طور
تے بے معنی ہونڈا اے تے قافیہ دی لوڈ پوری
کرن واسطہ استعمال ہونڈا اے۔ جد کہ ماہیہ
دا ڈوجا مصرع اصل اکائی ہونڈا اے جیہڑا عمل
مفہوم بیان کرن دے تال تال جذبات وی بیان
کردا اے۔ ماہیہ خاص موضوع پھرتے وچھوڑا
اے ونکیاں ویلھو۔

دوہتر اناراں دے
ساڈا گرگوشن سن کے، روندے بھتر پھاراں دے
سر کے تے لاری اے
اگر نہیں رسول اللہ، پچھامت ساری اے
سوئے داخل ماہیاں

لوکاں دیاں رونا آھیاں، ساڈا روند اے دل ماہیا
ڈھولا۔ (۱۷)

ڈھولا پنجابی دا پرانا تے مقبول لوک گیت اے۔
جیہڑا صدیاں دے بیٹھ دے طے کر داسینہ بہ سینہ اک
تسل توں دو جس تسل تیکر تڑا لگا آریا اے۔ ڈھولے
وچ خاص سوز تے تڑپ ہونڈی اے جیہڑی سنن
والیاں دے دل تے اثر کردی اے۔ ڈھولا لوک گیت
بارے لوکاں دیاں مختلف راواں نیں۔ کجھ لوک
خیال کردے نیں کہ ایہدا تعلق عشقیہ داستان
”ڈھول مارو“ تال اے تے بعض ”ڈھول تے سہی“
دی داستان توں تعلق دسدے نیں جد کہ بعض دا
خیال اے کہ ڈھول پنجاب دا پرانا لوک ساز اے،
پنجاب دے وسنیک خوشی دا اظہار ڈھول وچ

کے رہے بھنگڑا پائے کر دے نہیں تے اے سے ڈھول
 توں ڈھولا توں گیت بنیا۔ لفظ ڈھول "اے
 لفظ "الف" دا وا دھا کرے ڈھولا بنایا گیا
 اے جیہدے لہلہ مراد اے جیو پ سچن و شہرہ
 ڈھولا گیت گان لہلہ لہلہ ساز، تہمت، گھرے، بانسری
 لے ڈھول دی لوڑ نہیں ہوندی۔ گاؤن والے یا
 گاؤن والا آواز دے لہا چہرے کھاناں ای سب کھولدا

اے۔
 پروفیسر شارب بھولا دی تحقیق مطابق ڈھولے کئی
 قسماں دے ہونڈے ہیں مثلاً رومالوی، معرقتی،
 کال دے ڈھولے، یوسفی تے حسینی ڈھولے۔
 رائے احمد کھل تے انگریٹ ڈھولے سمندر لہلہ برکلے دا
 ڈھولا ملاحظہ کرو:

اے اوہ برکلے تے ان نخلتھا
 جیویں طلبے تے لہندا اے جھکما باز شکاری
 ڈھولیاں دے کھوے سوارے نمونے ویکھو:
 میں اہلے ملہی میرا سوہدرے
 میرا پل پل دل پیا اودرے
 دھن میرا جگر، جیوے ڈھولا

اے انبیاں توں پور ڈھولا
 تکی قلبی پھول ڈھولا
 قسنا میں زور ڈھولا
 مرڈ آوےں زور ڈھولا

(۷) جگنی :- جگنی پنجاب دا اک مقبول گیت

۱۔ اصل و سچ جگنی اک زبور دانان اے تے
 گل دے تھو پڈاں گاتی لوں وی جگنی آکھیا جاندا
 اے۔ اہہ لوں گیت آوارہ گردی پہن لڑن
 تے سیاحت دا ڈوجاناں اے۔ جگنی تلاش تے
 بھال دا گیت ہی اے۔ جگنی گیت وچ ہر موضوع
 سمویا جاسکدا اے۔ حمد، نعت، ہجر، و تہوڑا، موسماں
 رٹاں تے فصلاں دے ذکر لوں علاوہ سیاسی،
 سماجی، اقتصادی تے تاریخی موضوعات وی جگنی
 وچ بیان کیت جاسکدے نیں۔

انگریز دے سال نفرت دا اظہار درج ذیل جگنی وچ کئی

۵ میری جگنی دے دھاگے چار

فرنگی نہیں لے دایا

ایس لوں تے تیزہ مار

او بھائی میریا جگنی کیندی اے

اوشیر میریا جگنی کیندی اے

۶ جگنی جا وڑی سی روہی

جٹاں پھر سو پائے جوئی

اوتھ لور وکھلی ہوئی

پیر میریا جگنی کیندی اے

جیہڑی نام سائیں دا کیندی اے

(vi) **چھلا**۔ چھلا لوک گیت اے تے تھو دی اگلوٹی

لوں وی چھلا آکھدے نیں۔ اہہ اوہ زبور اے

جیہدا تبادلہ عاشق تے معشوق دے وچ چھار

نشانی دے طور تے ہوندا اے۔ چھلا اک
رومالوئی لیت اے پرا پیدے وچ پیار گیت
تے عشق توں علاوہ ہر طرح دے موضوعات
پیارے جاسکدے سں۔ چھلا گیت وچ مہر پیار
دی کوئی پابندی نہیں ہوندی
چھلا گیت دا تونہ ویہو

چھلا بیری بورا اے
گھر ملہی دا دورا اے
ونجناں تان ضرور اے
اڈاں بن کر طوطا
جھے ماہی کھلوتا

(vii) **یکلی :-** کھلی ایسا لوک گیت اے جیہڑا لوک

ناچ تے بعض لوکاں دے مطابق لوک کھیڈ اے۔
یکلی کوہن دی شکل وچ گایا جاند اے۔ عام طور
تے دو لڑیاں بھقاں وچ ہتھ پکے پیراں دیاں
اڈیاں جگے تے بندھے زمین اُتے جھانے گول دائرے
وچ گھمدیاں سیں تے تال دے تال گیت گاؤندیاں
نیں۔ کھلی عام طور تے نکلیاں بالڑیاں دا گیت اے
یکلی کھیر دی پگ میرے ویلے دی
دوپٹہ میرے بھائی دا قہنہ جواہی دا

(viii) **تقال :-**

تقال جوان پور پیار لڑیاں دے معصوم لڑکیاں
دے اظہار دا گیت تے کھیڈ اے۔ ایہہ گیت گیند
یاں کھڈو تال کھیدیاں ہویاں گایا جاند اے۔

پہلوں ان ٹٹری گیند لوں، ہتھ مال اچھال دی
 نے گاڈی اے جیوں گیند اویدے ہتھوں
 دوجی کول جاندا اے تے اوہ وی اے ای
 اچھال دی تے گاڈی اے۔ اے پورا چکر پیو
 جان مگروں "آل مال پورا ہویا کمال" دے بول
 دل کے گائے جانڈے نیں۔ دھیاں، پھیناں کرا
 ماییاں تے پھراواں دا پیار ایس گیت چوں
 جھنڈا نظر آندا اے۔ مثال دیکھو:

کھوہ وچ پانی ماں میری رانی
 پیو میرا راجہ پیو گھوڑا تازہ
 چاندی دیاں پولیاں سونے دا دروازہ
 آل مال پورا ہویا کمال

ویر آیا نہا کے روٹی دتی پھانکے
 کھانی اے تے کھا نہیں تے توکری تے جا
 آل مال پورا ہویا کمال

(ix) جھمڑ۔ جھمڑ پنجاب دا ہر من پیار اگیت تے تاج
 اے۔ جھمڑ مٹھ دے اک زلیور لوں وی آکھیا
 جاندا اے۔ ایہہ خاص ٹورتاں دا گیت اے
 پیر کس ویلے مرد تے ٹورتاں دل کے وی گانڈے
 تے چڈے نیں۔ پیر ایس گیت وچ پول وارو
 واری گائے جانڈے نیں۔ زرعی رنگ و ہج رنگ
 جھمڑ دے بول ملاحظہ فرمائو:

عورت: میں جو تینوں آکھیا کھیتاں ورتج آجھلا
 میں گوڈاں گی پہلیاں توں کیا رکھدا جاہلا
مرد: میں جو تینوں آکھیا توں کھیتاں ورتج آجھلا
 کنت جو پہیاں میں کٹرے توں پانی دیتدی جاہلا

دعا سستی :- پنجاب ورتج سستی دالفظ محبوبہ لکھی ورتیا جاندا
 اے۔ بعض لوگالی دا خیال اے کہ سستی پنجاب دی
 رومالوی داستان ”ڈکھول سہی“ دی پیر ورتج دا ناں
 اے جیہڑی جیہڑے اپند محبوب ”ڈکھول“ دے ورتھوڑے
 ورتج یا گلاں ورتھوڑے شروع کردتاں اے ایہتوں ہی
 ایس گیت دی ابتدا ہوئی۔ دوجی رائے دے مطابق
 سستی دا مطلب ”سہیلی“ اے تے اے سستی گیت تے
 ناسج دا مطلب ہو یا پٹی ”سہیلیاں دا گیت تے ناسج“
 ایہ گیت کھل دے علاوہ دے معروف گیت تے ناسج اے
 ایہ گیت ڈکھولک دی تھاپ تے گا یا جاندا اے تے نال
 دے نال پنجاب جاندا اے۔

ہٹھاں دے گل تھلیاں نی سمیہ
 میں پیر مناہن چلیاں نی سمیہ

میں تیری سستی کھلے ہال جو تیرا ہو میرے ڈھولا
 میں تیری سستی سو ناہدے کھیت سبھ میرے ڈھولا

میں تیری سہمی داتی پھرے یا لیا ہو میرے ڈھولا
گڈھا۔

(XIX)

گڈھا لوک ناسج دے نال گایا جان والا گیت
اے۔ گڈھا دے لفظی معنی خاڑی و جاوے دے
نیں۔ مٹیاراں چانٹیاں رانیاں فرج پیاں خوشی دے
موقعے تے گول دائرہ بنا کے چد پان پوٹیاں گڈھا
گیت گانڈیاں نہیں تے تاڑیاں وی وچانڈیاں
نیں۔ گڈھا دے بول دیکھو۔

بابل میرے بلغ لوایا ورنج بہایا مالی
ٹوٹے بوٹے پانی دپوے ٹھلنگ گیا ڈالی
رُوب کواری دا دن چرھو دے دی لالی

سیٹھنیاں۔ (XX)

اے طنز یہ تے مزاحیہ لوک گیت اے۔ جدوں
باراٹ کُٹھی والیاں دے گھر اپڑی اے تے کُٹیاں،
سوانتیاں سیٹھنیاں گاکے چانچیاں تے لائٹے دا استقبال
کردیاں ہیں۔ ایہ مزاق بعض والی گالھیاں تیکر
وی جا اپڑا اے۔ پیناں گھلاں تون اکاں مذاق
دی حد تیکر لیا جاندا اے، لہذا ایہیں منایا جاندا۔
کیونکہ کُٹیاں تون وی اچ دے چکر ہرے جواب
ملدے رہندے ہیں۔

کُٹھی تے ساڈی ریشم دی لیراے
مڈڈاے تے دسا کوئی فقیراے
فل تے بندھی ناہی
تلیجیوں لے تہانوں ناہیں

ہ ساڈے تے وٹھے مڈھے ملٹی دا
اسیں تے سُنیا لاڈا اُدھل گئی دا

(xiii) گھوڑیاں :-

ایہہ ویاہ شادیاں دے موقع دالیتا اے۔ جدوں
لاڈا سپرے گانے بنوے گھوڑی اتے پھندا اے
اوس وپے بھیناں بھر جائیاں گھوڑی دی واگ
پھڑکے گھوڑیاں گانڈیاں میں لے نال سُرہ پوائی تے
واگ پھرائی دالاک وی لیتدیاں میں -

دیسان دا لاگ

میرے بابل دا پیارا
امبٹری دے دل دا سپہارا
نی ویر میرا گھوڑی پڑھیا
بھیناں واگان پھریاں نی
ویر گھوڑی پڑھیا
بھین پھری واگ
پنچ روپے بھین دا لاگ

(xiv) وین :-

پنجابلی وچ جن لوں لے کے من تیکر دے گیت موجود
ہیں۔ زندگی دا آغاز لے دے جن لے لوریاں
گان نال ہوتا اے۔ جدکہ انسان دی موت
لے وین پائے جانڈے نہیں۔ ایس لوں "سیپا" یا
الہینیاں وی آکھدے نہیں۔ اے اصل وچ گیت تے
نہیں اے پر موضوع لے خاص پینت دی وجہ توں
اپہوں وی گیتاں وچ متناصل کر لیا گیا اے۔ کسے

جوان مرد دی مرگ تے پائے جان وال اوپن و لکھو :
 تیرے کندہ بال پائے پائے پائے پائے پائے پائے پائے
 اپنی نون لپن دیاں پائے پائے پائے پائے پائے پائے پائے
 تینوں روٹی تیری نار پائے پائے پائے پائے پائے پائے پائے
 کیوں بڈھی مران پون مار پائے پائے پائے پائے پائے پائے پائے
 تیرے بیوہ بھری پائے پائے پائے پائے پائے پائے پائے
 کیوں ناں لے کیوں ناں لے پائے پائے پائے پائے پائے پائے پائے

مکدی گل :- مکدی گل ایہہ کہ پنیہالی زبان لوک
 گیتاں دیاں رنگورنگ قصیاں پاروں ڈاڈھی امیر زبان
 اے۔ ایہہ رے ونا انسان دے جنہن لوں لے کر
 مرن تیکر دے موقعیاں دے گیت صوجود میں۔
 اپنی گیتاں ونا گتے پانڈیاں مٹیاراں ،
 لوری دیندیاں ماواں ، ویراں توں جان واردیاں
 پھیناں ، ماہی تے محبوب توں اڈیکریاں ناراں ،
 سناں ، نناناں ، دیوں ، جیہو ، گویا ہر اٹک ساک
 تے زندگی دا ہر رنگ دکھائی دیند اے۔ ایس توں
 اپنی گیتاں ونا سیانیاں دی دانش ، صحت دیاں
 گلاں ، گربیاں دا چوڑ ، تاریخ ، معاشرت ، سماج ،
 سیاست تے ہر اوس شہ پارے جانکاری ملدی
 اے جیہڑی ساروں چاہیڈی ہونے۔ لوک گیت نہ
 صرف لوکاں دی وسیع دا ذریعہ بل سکولوں تے قوم
 دی زبان تاریخ تے ثقافت دے وی آئینہ دار
 ہون لے میں۔

overall good answer!!

to improve, relate each of the arguments with the question statement.